

Entellektüeller ve Sosyalizm*

Friedrich A. von Hayek

Birleşik Devletler’de diğerlerinden daha fazla olmak üzere, bütün demokratik ülkelerde yaygın olan kuvvetli bir inanç vardır; Entellektüellerin siyaset üzerindeki tesiri ihmal edilebilir. Hiç şüphesiz bu inanç, entellektüellerin şu anki kararları etkileyen hususî fikirler üretme gücü bakımından ve halk kütesinin revaçta olan görüşlerinden farklı oldukları meseleler konusunda onların halk oyuna tesir edebilme derecesi bakımından doğrudur. Bununla beraber, entellektüeller, bir hayli uzun zamandır, bugün bu ülkelerde sahip oldukları kadar büyük bir nüfuzla muhtemelen hiçbir zaman sahip olmamıştır. Entellektüeller bu nüfuzu kamuoyunu şekillendirmekte kullanmaktadır.

Yakın tarih ışığında profesyonel ikinci el tarihçilerinin bu belirleyici nüfuzunun, daha henüz umumiyetle tanınmamış olması, oldukça dikkat çekicidir. Batı dünyasında geçen yüzyıllar boyunca meydana gelen siyasal gelişme, en açık şekilde bu nüfuzu sergilemektedir. Sosyalizm, asla, daha önce hiçbir yerde işçi hareketi olmamıştır. Sosyalizm, asla, bu sınıfın çıkarlarının çaresiz talep ettiği, aşikâr bir kötüyü karşı aşikâr bir çare değildir. Sosyalizm, teorisyenlerin, uzun zaman sadece entellektüellerin aşına olduğu soyut düşüncelerin belli tandaslarından çık-

rılmış olan, bir kurgusudur ve işçi sınıfının sosyalizmi kendi programı olarak kabule ikna edilebilmesi için entellektüellerin çok fazla çaba harcaması gerekmiştir.

Sosyalizme geçen her ülkede, sosyalizmin gelişerek siyaset üzerinde belirleyici etki bırakır haline gelmesi safhasının öncesinde, yıllarca daha aktif entellektüellerin düşüncelerinin sosyalist idealler tarafından yönlendirildiği bir dönem vardır. Almanya’da bu safhaya geçen asrın sonlarına doğru, İngiltere ve Fransa’da ise takriben Birinci Dünya Savaşı zamanında ulaşılmıştır. Dikkatsiz gözlemcilere, sanki Birleşik Devletler bu safhaya İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ulaşıyorlardı planlı kumanda ekonomisi sisteminin cazibesi şimdi Alman ve İngiliz arkadaşları arasında hiç olmadığı kadar Amerikan entellektüelleri arasında güçlü olurdu gibi gözükabilir. Tecrübeler, bir kere bu safhaya ulaşıldıktan sonra entellektüellerin sahip olduğu görüşlerin siyasetin hâkim gücü haline gelmesinin sadece bir zaman meselesi olduğunu göstermektedir.

Bu sebeple, entellektüellerin yarının siyasetini etkileme sürecinin temel nitelikleri, akademik ilgiden çok daha önemlidir. Bizim sadece olayların gidişini tahmin etmeyi veya etkilemeye teşebbüs etmeyi isteyip istemedi-

ğimiz genellikle bilinenden daha fazla öneme sahip bir faktördür. Çağdaş gözlemciler, çatışan çıkarların mücadelesi gerçekte uzun zaman önce dar çevreler hasredilen düşüncelerin çarpışmasında karara bağlanmış gibi gözükebilir. Ancak, sol partilerin pratikte düzenli ve başarılı olarak sanki entelektüellerin kilit pozisyonunu anlamış gibi hareket ederken, siyasal meselelerde karar verenin zıt maddî çıkarlarının sayısal gücü olduğu fikrini yaymak için çok şey yapmaları şayanı hayrettir. Dizayn edilerek veya şartların zorlamasıyla, sol partiler her zaman bu “elit”in desteğini kazanmak için çaba harcamıştır. Buna karşın, daha muhafazakâr gruplar, düzenli olarak, fakat başarısız şekilde, kütle de-mokrasisinin daha naif bir görüşüne dayanarak hareket etmiş ve genellikle boş yere doğrudan bireysel olarak seçmenlere ulaşmaya ve onları ikna etmeye gayret etmiştir.

2

Mamafih, “entelektüeller” terimi, hemen, işaret ettiğimiz büyük sınıfın doğru tarifini vermez ve ikinci el düşünce tacirleri olarak isimlendirdiğimiz kimseleri tasvir etmek için daha iyi bir isme sahip olmadığımız gerçeği, onların nüfuzunun daha iyi bilinmemesinin önemsiz sebeplerinden değildir. “Entelektüel” kelimesini çoğu zaman bir sövme terimi olarak kullanan kişiler bile, hâlâ, şüphesiz, bu karakteristik fonksiyonları ifa eden bir çok kimseyi dışarda tutma eğilimindedir. Entelektüeller, ne orijinal bir düşünür ne de belli bir düşünce sahasında uzman ve akademi-yendir. Tipik bir entelektüelin bu ikisinden biri olmasına gerek yoktur. Ona fikirlerin yayılmasında aracılık rolü ifa etmesi için gerekli nitelikleri kazandıran şeyler, çok geniş bir alanda seve seve konuşup yazması ve hitap ettiği kimselerden daha çabuk yeni fikirlerden haberdar

olmasını temin eden bir pozisyon veya alışkanlıklara sahip olmasıdır.

Bu sınıfa ait bütün meslek ve faaliyetlerin listesi yapılmaya başlanmadan, sayılarının ne kadar fazla olduğunu, modern toplumda sürekli artan faaliyetlerin ne kadar geniş olduğunu ve hepimizin onlara nasıl bağlı olduğumuzu anlamak çok zordur. Bu sınıf, sadece gazetecilerden, öğretmenlerden, bakanlardan, öğretim elemanlarından, yayıncılardan, radyo yorumcularından, roman yazarlarından, karikatüristlerden ve sanatçılardan ibaret değildir –bunların hepsi fikirlerini taşıma tekniklerinde usta olabilirler fakat taşıdıkları şeyler göz önüne alındığında genellikle amatördürler-. Bu sınıf, aynı zamanda, bilim adamları ve doktorlar gibi profesyonel insanları ve teknisyenleri ihtiva eder. Bu insanlar, matbu kelimelerle mutad münasebetleri vasıtasıyla kendi alanları dışındaki yeni fikirlerin taşıyıcısı hâline gelir ve kendi alanlarında uzman bilgisine sahip oldukları için bir çok kişi tarafından saygıyla dinlenir. Bugün sıradan insanların, bu sınıfın aracılığı dışında olaylar ve düşünceler konusunda öğrendiği çok az şey vardır ve, bu bakımdan, özel çalışma sahamız dışında neredeyse hepimiz, fikirleri izlemeyi kendine iş edinen kimselere dayanan bilgilerimize ve öğrendikleri-mize bağlı olan sıradan insanlarız. Bu anlam-da, hangi fikir ve görüşlerin bize ulaşacağına, hangi gerçeklerin bize diyecek kadar önemli olduğuna, onların hangi formda ve hangi açıdan sunulacağına karar verenler entelektüellerdir. Uzmanların veya orijinal düşünürlerin çalışmalarının sonuçlarını öğrenip öğrenmeyeceğimiz geniş ölçüde entelektüellerin vereceği kararlara bağlıdır.

Bir bilim dalı veya mesleğin yabancısı olan kimseler, muhtemelen, bilim adamları ve akademisyenlerin popüler şöhretlerinin ne ölçüde bu sınıf tarafından oluşturulduğunun

ve gerçek muvaffakiyetler bakımından çok az değer taşıyan entelektüel görüşlerinden kaçınılmaz olarak etkilendiklerinin tam olarak farkında değildir. Konumuz bakımından bilhassa önemli olan, her bilim adamının, muhtemelen, kendi alanından, büyük bir ilim adamı olarak hiç hak edilmemiş popüler bir şöhrete sadece entellektüellerin “ilerici” kabul ettiği siyasal görüşlere sahip olması sayesinde ulaşmış olan bir çok kişiyi misal gösterebilmesidir. Fakat, ben daha muhafazakâr eğilimli bilim adamlarına siyasal sebeplerle sahte bilimsel şöhret verildiğinin tek bir örneği ile henüz karşılaşmadım. Entellektüeller tarafından şöhretler yaratılması, uzmanların çalışmalarının sonuçlarının, başka uzmanlarca kullanılmadığı fakat tüm halkın vereceği siyasal kararlara tâbi olduğu alanlarda, özellikle önemlidir. Hakikaten, bunun, profesyonel iktisatçıların sosyalizm ve korumacılık gibi doktrinlerin gelişmesine karşı takındıkları tavırdan daha iyi bir misali güçlükte bulunabilir. Kıdemli meslektaşları tarafından sosyalizme (veya aslında korumacılığa) taraftar olduğu düşünülen bir iktisatçı çoğunluğu hiçbir zaman mevcut olmamıştır. Her halükârda, bu kadar yüksek bir oranda sosyalizme (veya korumacılığa) kesinlikle karşı olan üyeler ihtiva eden hiçbir başka benzer araştırmacı grubunun olmadığını söylemek bile doğrudur. Bu, son zamanlarda insanların iktisadi meslek olarak seçmesine yol açan sosyalist reform programlarına duyulan ilgilen daha manidardır. Sosyalizm henüz uzmanların hâkim görüşü değil, çoğu kendi mesleklerine şüpheli mevkilere sahip bir azınlığın entellektüeller tarafından kabul edilip yayılan görüşleridir.

Çağdaş toplumda entellektüellerin yayılmaya en müsait etkisi, “organizasyon”un artan önemiyle daha da kuvvetlendirilmiştir. Organizasyonun artması uzman ya da mütehassısların nüfuzunu artırır inancı, yaygın fa-

kat muhtemelen yanlış bir inançtır. Bu, uzman yöneticiler ve organizatörler için, eğer böyle insanlar varsa doğrudur, fakat herhangi bir bilgi alanında neredeyse hiç uzman yoktur. Aksine, nüfuzu artırılacak uzman karinesini takdir etmeye ve farklı alanlarda uzmanları yargılamaya nitelikli kılan, kişinin genel bilgisidir. Mamafih, bizim için önemli olan husus, bir üniversite başkanı olan akademisyenin, bir enstitü veya kurumun idaresini üstlenen bilim adamının, editör olan veya belli bir gayeye hizmet bir organizasyonun kurucusu olan akademisyenin, uzman olmayı bırakması ve bizim açımızdan entelektüel olmasıdır. Bu kişiler bütün meslekler hakkında onların muayyen değerlerine göre değil, entellektüellerin karakteristik tavrıyla sadece belli moda fikirlerin ışığında hüküm verirler. Entelektüel yetiştiren, onların sayı ve nüfuzunu artıran böyle kurumların sayısı her gün artmaktadır. Sadece bilgiyi açıklama tekniğinde hemen hemen bütün “uzmanlar”, ele aldıkları konu bakımından uzman değil entelektüeldir.

Terimi kullandığımız anlamda entelektüeller, hakikaten, tarihte oldukça yeni bir fenomendir. Eğitimin mülk sahibi sınıfların ayrıcalığı olmaktan çıkmasına hiç kimsenin üzülmeceği olmasına rağmen, mülk sahibi sınıfların artık en iyi eğitimliler olmadığı gerçeği ve pozisyonlarını sadece genel eğitimlerine borçlu çok sayıda insanın mülkiyetin idare edilmesi işinin yarattığı ekonomik sistemin işleyişi hakkında hiç tecrübeye sahip olmadığı gerçeği entellektüellerin rollerini anlamak bakımından önemlidir. *Capitalism, Socialism and Democracy* adlı kitabında incelediğimiz problemin bazı yönlerini aydınlatıcı bir bölüm ayıran Profesör Schumpeter, tipik bir entelektüeli konuşulan ve yazılan kelimelerin nüfuzunu kullanan diğer insanlardan ayrıntının, pratik işler için doğrudan sorumluluğu-

nun olmaması ve bunun sonucunda bu pratik meseleler hakkında ilk elden bilgisi olmaması olduğunu haklı olarak söylemişti. Ki, bu, entellektüeli, yine yazılı ve sözlü kelimenin gücünü kullanan diğer insanlardan ayıran şeydir. Ancak, bu sınıfın gelişimini ve bu sınıfın teorisyenlerinden biri tarafından geliştirilen, entellektüelin, sadece, görüşleri kendi ekonomik çıkarları tarafından etkilenmeyen kişi olduğu tuhaf iddiasını burada incelemek çok fazla yer tutar. Böyle bir tartışmada incelenmesi gereken bir husus bu sınıfın gelişmesinin telif hakkı kanunuyla ne derece sunî olarak teşvik edildiği olabilir.¹

3

Gerçek bilim adamının, uzmanın ve hayatın içinden bir insanın çoğu zaman entellektüeli küçümsemesi, entellektüelin gücünü kabul etmeye isteksiz olması ve bu gücü keşfetğinde küskün olması, şaşırtıcı değildir. Bi-reysel olarak onlar, entellektüellerin çoğunlukla hiçbir konuyu iyi bilmeyen insanlar olduğunu ve bildikleri meselelerdeki yargılarının çok az bilgelik alâmeti gösterdiğini anlar. Fakat, bu sebeple entellektüellerin nüfuzunu küçümsemek vahim bir hata olur. Entellektüellerin bilgilerinin çoğunlukla yüzeysel ve anlayışlarının sınırlı olmasına rağmen, bu, onların yargılarının, çok da uzak olmayan bir gelecekte, toplumun etkisi altında hareket edeceği görüşleri geliştirdiği gerçeğini değiştirmez. Entellektüellerin daha aktif kesimi bir inanç dizisini benimsemeye başladığı zaman, bu inançların neredeyse umumiyetle kabul edilen inançlar hâline gelme sürecinin adetâ otomatik ve

geri döndürülemez olduğunu söylemek mübalağa değildir. Bu entellektüeller, modern toplumun bilgi ve fikirleri yaymak için geliştirdiği organlardır ve entellektüellerin kanaat ve fikirleri, bütün yeni düşünceleri, kitlelere ulaşmadan önce süzen elek vazifesini görür.

Entellektüelin, vazifesinin doğası gereği, günlük işlerini yaparken bilgi ve kanaatlerini kullanması gerekir. Entellektüel, işverenin genel olarak sahip olmadığı bilgiye sahip olduğu veya günbegün o bilgilerle meşgul olmak zorunda olduğu için mevcut pozisyonunu işgal eder ve bu sebeple onun faaliyetleri başkaları tarafından sınırlı ölçüde yönlendirilebilir. Entellektüeller çoğu zaman entellektüel olarak dürüst oldukları için, kaçınılmaz olarak, takdir yetkisine sahip oldukları vakit, kendi kanaatlerinin arkasından gitmeleri ve ellerinden geçen her şeye kendi görüşleriyle bağlantılı bir anlam vermeleri gerekir. Politik yönetim (politikaların belirlenmesi) başka görüşten insanların işi olsa bile politikanın icrası genellikle entellektüellerin elindedir ve net etkiyi belirleyen çoğu zaman ayrıntılar konusunda verilen kararlardır. Bunun misallerini çağdaş toplumun neredeyse her alanında buluruz. “Kapitalist” mülkiyet altındaki gazeteler, “gerici” hükümet organları tarafından gözetilen üniversiteler, muhafazakâr hükümetlerin sahip olduğu yayın sistemleri... Bütün bunların, kamu-yu, oralarda çalışanların sosyalist görüşte olmasından dolayı sosyalizm istikametinde etkilemekte olduğu, malûmdur. Bu, çoğu zaman, fikirleri kontrol eden ve Ortodoks prensipleri empoze eden tepedeki kişilerin teşebbüslerine rağmen değil, bilakis bu teşebbüsler sayesinde vuku bulmuştur.

Yapısal olarak belli görüşlere mütemadi bir sınıfın kanaatleri vasıtasıyla fikirlerin bu şekilde süzülmesinin sonuçları, asla, halk

¹ Telif hakkı kanununun topluma faydaları hakkında ciddi bir eleştirel görüşün veya hayatını kitap yazarak kazanan bir sınıfın var olduğu bir yerde kamu yararı hakkında şüphe beyan etmenin, mevcut durumda çıkarı olan insanlar tarafından büyük ölçüde kontrol edilebilen ifade kanallarına sahip bir toplumda, ne kadar alenen ifade edilme şansı olduğunu meydana çıkarmak, ilginç olabilir.

kütlelerine hasredilemez. Uzmanlar, özel alanları dışında, bu sınıfa daha az bağımlı değildir ve bu sınıfın seçiminden etkilenmeyen uzman neredeyse yok gibidir. Bunun neticesi olarak, bugün Batı dünyasının birçok yerinde, sosyalizmin en kararlı muhalifleri bile, ilk elden bilgiye sahip olmadıkları bir çok konuda bilgilerini sosyalist kaynaklardan almaktadırlar. Sosyalist düşüncenin daha genel birçok ön yargıları vardır ve bunlarla daha pratik öneriler arasındaki bağlantı hemen anlaşılacak kadar açık değildir. Ve, bu sebeple, kendisinin sosyalist düşünce sisteminin kararlı muhalifi olduğuna inanan kimseler bile gerçekte sosyalist düşüncelerin etkili bir yayıcısı hâline gelir. Kendi alanında sosyalizmi “tehlikeli bozulma” diye itham eden fakat kendi konusunun dışına çıkınca herhangi bir sol gazeteci gibi lügat parçalayan insanları kim tanımaz? Geçen yüzyıl boyunca sosyalist entellektüellerin hâkim nüfuzu, hiçbir alanda, farklı millî medeniyetler arasındaki temaslardakinden daha fazla hissedilmemiştir. Modern dünyada entellektüellerin bir uluslar arası topluluğa nerdeyse tek yaklaşımı tedarik etmesi önemli gerçeğinin sebeplerini ve ne kadar manidar olduğunu araştırmak, bu makalenin sınırları dışında olur. Şu, olağanüstü dehşetli manzaranın sebebini önemli ölçüde izah etmektedir. Kuşaklar boyu “kapitalist” olduğu varsayılan Batı, maddî ve manevî desteğini uzak doğu ülkelerinde münhasıran Batı medeniyetinin kuyusunu kazan ideolojik hareketlere vermektedir ve aynı zamanda Orta ve Doğu Avrupa’daki olaylar hakkında Batı kamuoyuna ulaşan bilgiler, kaçınılmaz olarak sosyalist tarafgirlikle malul olduğundan, başka türlü gösterilmektedir. Almanya’da Amerikan işgal kuvvetlerinin “eğitim” faaliyetlerinin çoğu bu eğilimin açık ve yeni bir misalini sergilemektedir.

4

Bunun için, en önemli şey, bir çok entellektüeli sosyalizme meylettiren sebeplerin tam olarak anlaşılmasıdır. Bu tarafgirliği paylaşmayanların samimî olarak burada karşı çıkması gereken ilk husus, entellektüellerin görüşlerini belirleyen şeyin bencil çıkarlar veya kötü niyet değil dürüst kanaatler ve iyi niyet olduğudur. Hakikaten, genel olarak bugün tipik bir entellektüele iyi niyet ve akılla ne kadar fazla yol gösterilirse sosyalist olmasının daha muhtemel olduğunu ve tamamen entellektü-el tartışma düzleminde onun genellikle kendi sınıfında yer alan karşıtlarının çoğunluğundan daha kuvvetli bir savunma yapmaya muktedir olduğunu kabul etmek gerekir.² Ona karşı koyabilmek için hiçbir şey, bu hatanın kaynaklarını anlamaya çalışmaktan daha önemli değildir. Ancak, mevcut düzenin temsilcileri olarak kabul edilen ve sosyalizmin tehlikelerini anladıklarına inanan kişiler, genellikle böyle bir anlayıştan çok uzaktır. O kişiler sosyalist entellektüellerin nüfuzunu takdir etmeksizin onları tehlikeli bir grup radikalden daha fazla bir şey değil diye görme eğilimindedir ve onlara karşı tutumları mevcut düzene karşı onları daha fazla muhalefete sürüklemektedir.

Entellektüellerin büyük bölümünde var olan bu hususî tarafgirliği anlayacaklarsak, iki hususta net olmamız gerekir. Birincisi, onlar genellikle bütün muayyen meseleler hakkında, münhasıran, belli genel düşünceler ışığında hüküm verir. İkincisi, bir dönemin karakteristik hataları, çoğu zaman bazı yeni keşfedilen hakikî olgulardan alınmaktadır.

² Bu sebeple, (*Road to Serfdom* kitabının eleştirilenlerinden biri Profesör J. Schumpeter tarafından önerildiği gibi) bu, “bir hataya karşı kibarlık” değil, Profesör Schumpeter’in kelimeleriyle bana “yanlışın ötesinde karşıtlara hemen hemen hiçbir şey isnat ettirmeyen” bunun önemi konusunda sahip olduğum derin kanaatlerimdir.

Bunlar, değerlerini başka alanlarda ispatlamış olan yeni genellemelerin hatalı aplikasyonlarıdır. Bu gerçekleri tam olarak mütalaa ederek ulaşacağımız sonuç şudur: Bu tür hataların etkili bir şekilde çürütülmesi, çoğu zaman, daha fazla entellektüel ilerlemeyi, çok soyut olan ve pratik meselelerden çok uzak gözüken hususlarda ilerlemeyi iktiza edecektir.

Entellektüellerin en karakteristik özelliği, muhtemelen, yeni fikirler hakkında onların muayyen değerlerine göre değil de, modern veya ilerlemiş kabul ettikleri dünya tasavvuruna, kendi genel düşüncelerine uygun düşmesine göre hüküm vermeleridir. Yeni düşüncelerin entellektüeller üzerindeki etkisi ve muayyen meselelerde entellektüelin fikir tercihi sayesinde iyi ve kötü düşüncelerin gücü, genel, soyut ve hatta müphem olmaları oranında artar. Entellektüel muayyen meseleler hakkında çok az şey bildiği için kriterinin diğer görüşlerle tutarlılık içinde ve tutarlı bir dünya tasavvurunda bir araya getirilmeye uygunluk olması gerekir. Bununla beraber, her an kendilerini sunan bir çok yeni fikirden yapılan bu seçme, karakteristik fikir iklimini, hâkim Weltanschauung dönemini yaratır. Bu dönem bazı fikirlerin kabul edilmesi için uygun olurken diğerleri için uygun olmayacaktır ve entellektüellere meseleleri gerçekten anlamadan seve seve bir sonucu kabul ve diğerini reddettirecektir.

Bazı bakımlardan entellektüel, hakikaten, filozofa başka herhangi bir uzmandan daha yakındır ve filozof, bir çok yönden, entellektüeller arasında bir prenstir. Filozofun nüfuzunun pratik işlerden çok uzak olmasına ve buna bağlı olarak araştırılıp incelenmesinin sıradan bir entellektüelinkinden daha zor olmasına rağmen, ikisi de aynı tür nüfuzdur ve filozofların nüfuzu uzun vadede entellektüellerinkinden daha kuvvetlidir. İkisi de bir senteze doğru daha yöntemsel olarak izlenen

çaba olma bakımından, muayyen görüşler hakkında onların spesifik değerine göre değil de genel düşünce sistemine uymasına göre hüküm verilmesi bakımından, fikirleri kabul veya reddetmek için ana temeli oluşturan tutarlı bir dünya görüşü için verilen bir uğraş bakımından aynıdır. Bu sebeple filozofun, muhtemelen, entellektüeller üzerinde diğer bilim adamı, akademisyen veya herhangi bir kişiden daha fazla nüfuza sahip olması, entellektüellerin sansür fonksiyonunu kullanmadaki tavrını belirler. Bilimsel uzmanın popüler nüfuzu, sadece uzmanlığı bırakıp kendi konusundaki ilerlemeler hakkında felsefe yapmaya başladığı zaman –ve genellikle bilimsel itibarı ile hiçbir ilgisi olmayan sebeplerle entellektüeller tarafından kabul edildikten sonra– filozoflarla rekabet etmeye başlar.

Bu sebeple herhangi bir dönemin fikir iklimi esasında, entellektüellerin yeni gerçek ve fikirlerin önemi hakkında verdikleri hükümlerdir, bir dizi çok genel önyargıdır. Bu önyargılar, büyük ölçüde, entellektüel bilimsel gelişmede muvaffakiyetlerin en önemli yönleri görünen şeylerin aplikasyonları, uzmanların çalışmalarında onu özellikle etkileyen şeylerin diğer alanlara transferidir. İki veya üç kuşak boyunca entellektüellerin düşüncesine hâkim olan böylesi entellektüel moda ve sloganların, uzun bir listesi verilebilir. “Tarihsel yaklaşım” veya evrim teorisi, 19. yüzyıl determinizmi, kalıtıma karşı çevrenin üstün gücüne inanma, izafiyet teorisi veya bilinçsizlerin etkisine inanma gibi genel düşüncelerin her biri sırasıyla farklı alanlardaki yeniliklerin test edildiği mihenk taşı olmuştur. Galiba, bu fikirler ne kadar az spesifik veya kesin (veya daha az anlaşılabilir) ise, o kadar geniş etkiye sahiptir. Bazen bu suretle önemli etkiler yaratan şeyler, nadiren, kelimelere dökülen müphem intibalardan daha fazla bir şeydir. Önceden düşünülmüş kont-

rol veya bilinçli organizasyon sosyal işlerde her zaman insan aklı tarafından yönlendirilmeyen kendiliğinden olan süreçlerin neticelerinden daha üstündür veya önceden vazeden bir plana dayanan herhangi bir düzenin, zıt güçlerin dengelenmesi tarafından oluşan bir düzenden daha iyi olması gerekir gibi inançlar bu yönde önemli ölçüde siyasal gelişmeleri etkilemiştir.

Daha doğru dürüst sosyal düşüncelerin gelişmesi göz önüne alındığında, entelektüellerin rolü sadece görünüşte farklıdır. Burada onların hususî eğilimleri, soyutlamaları parola haline getirmede, normal insan ilişkilerinden neşet eden ihtirasları uçlara taşımada ve onları mantıklı hale getirmede açıkça kendini gösterir. Demokrasi iyi bir şey olduğu için demokratik bir prensip ne kadar ileri taşınırsa onlar için o kadar iyi görünür. Son zamanlarda siyasal gelişmeleri şekillendiren bu genel fikirlere en kuvvetlisi, elbette, maddî eşitlik prensibidir. Bu prensip karakteristik olarak ilk önce kişiler arası münasebetlere tatbik edilen kendiliğinden gelişen ahlâki kanaatlerden biri değil, belli durumlara tatbik edilen veya şüpheli anlamlar taşıyan, orijinal olarak soyut şekilde algılanan bir entelektüel kurgusudur. Ne yazık ki, bu prensip, hiç kimsenin açıkça anlamadığı sosyal işlerin düzenlenmesi yönünde devamlı bir baskı oluşturarak kuvvetli bir şekilde alternatif sosyal politika istikametleri arasında bir seçim yap-ma prensibi olarak iş görmüştür. Daha fazla eşitlik getirmeye muayyen bir tedbir, başka çok az kişinin göz önünde bulunduracağı çok kuvvetli bir tavsiye olarak kabul edilir olmuştur. Her bir muayyen meselede fikirlere yol gösteren kimselerin bu tek veçhe konusunda kesin bir kanaate sahip olması sebe-biyle eşitlik, savunucularının niyet ettiklerinden bile daha kuvvetli bir şekilde sosyal değişmeyi belirlemiştir.

Mamafih, bu tavırla müessir olan sadece ahlâkî idealler değildir. Bazen entelektüellerin sosyal düzenin problemlerine yönelik tutumları, tamamen bilimsel bilgedeki ilerlemenin bir sonucu olabilir ve bu durumda onların muayyen meseleler hakkındaki hatalı görüşlerinin, bir zaman içinde dayandığı en son bilimsel muvaffakiyetlerinin tüm prestijine sahip olduğu görülebilir. Bilgide hakikî bir ilerlemenin bu şekilde ara sıra yeni bir hata kaynağı olması bizatihi şaşırtıcı değildir. Yeni genellemelerden yanlış sonuçlar çıkarıl-mazsa, bunlar asla revizyona ihtiyaç duymayan kesin gerçekler olabilir. Kural olarak böyle yeni bir genellenin sadece, önceden sahip olunan görüşlerle birlikte ondan çıkarılan yanlış sonuçları paylaşacak olması ve bu suretle yeni bir hataya yol açacak olmasına rağmen, yeni bir teorinin değeri, yol açtığı yeni geçerli sonuçlar tarafından gösterilir gösterilmez, daha fazla bu ilerlemenin onun yanlış olduğunu gösterecek başka yeni sonuçlar üretecek olması oldukça muhtemeldir. Fakat, böyle bir durumda yanlış bir inanç, kendini destekleyen en son bilisel bilginin tüm prestijiyile ortaya çıkar. Bu inancın uygulandığı muayyen bir sahada bütün bilimsel deliller ona karşı olabilmesine rağmen, ne yazık ki o, entellektüellerin mahkemesi önünde ve onların düşüncelerini yöneten fikirlere ışığında, zamanın ruhuna göre en iyi görüş olarak seçilecektir. Bu suretle umumî şöhret ve geniş etki kazanacak olan uzmanlar, böylece akranları tarafından tanınan kişiler değil, diğer uzmanların tuhaf, amatör veya hatta sahtekâr olarak gördüğü fakat ne yazık ki umum halkın gözünde konusunda en iyi bilinen sembol olarak görünen kişiler olacaktır.

Bilhassa geçen yüzyıl boyunca insanların doğa güçlerini organize etmeyi öğrenmede gösterdiği hâl ve hareket tarzının, benzer şekilde toplum güçlerinin kontrolünün insan-

ların durumunda mukayese edilebilir gelişmeler getireceği inancını yaratmasına büyük katkı sağladığından çok az şüphe duyulabilir. Mühendislik tekniklerinin uygulanmasıyla bütün insan faaliyetleri formlarının tek bir tutarlı plana göre yönlendirilmesinin, çok sayıda mühendislik işinde olduğu gibi başarılı olduğunun ispat edilmesi gerekir görüşü, doğa bilimlerinin başarılarıyla mutlu olan kişilerin çoğunu cezbetmeyen çok makul bir sonuçtur. Hakikaten, hem böyle bir sonucun lehine kuvvetli bir varsayımına karşı koymak için güçlü argümanlara gerek olduğu hem de bu argümanların yeterince ifade edilmediği gerçeğini kabul etmek gerekir. Bu tür bir muhakemeye dayanan muayyen önerilerin eksikliklerine işaret etmek yeterli değildir. Bir çok alanda pek başarılı olduğu ispatlanan şeylerin faydalılığının sınırları olması gerektiğini ve bu sınırların ötesine genişletildiğinde pozitif olarak zararlı olduğunu kesin olarak gösterinceye kadar, bu argüman gücünü kaybetmeyecektir. Bu henüz tatmin edici bir şekilde yapılmamış bir iştir ve sosyalizme duyulan bu muayyen ani arzunun bertaraf edilmesi muvacehesinde bu işin muvaffak olması gerekir.

Hâlihazırda cari olan zararlı fikirler çürütülecekse ve gideceğimiz istikamet nihai olarak çok soyut meselelerin tartışılmasıyla karara bağlanacaksa, bu, elbette daha fazla entellektüel ilerlemeye ihtiyaç duyulan bir çok durumdan sadece birisidir. İş adamları için belli bir alandaki derunî bilgilerinden hareketle, genel fikirlerden çıkarılan sosyalizm teorilerinin uygulanamaz olduğunun ispat edileceğinden emin olmak yeterli değildir. O tamamen haklı olabilir, ama, bununla beraber o, *idees meres* etkili bir şekilde çürütülerek desteklenmezse, onun karşı duruşu ezilebilir ve onun tahmin ettiği bütün acı sonuçlar ortaya çıkabilir. Entellektüeller genel argümanlarında daha ileri olduğu sü-

rece, belli meselelerde en geçerli itirazlar bertaraf edilecektir.

5

Ancak, hikâyenin tamamı bundan ibaret değil. Entellektüellerin saflarına katılmayı etkileyen güçler, aynı istikamette iş görür ve niçin aralarında en kabiliyetli olanların bu kadar çoğunun sosyalizme meylettğini izah etmeye yardımcı olur. Elbette entellektüeller arasında da başka grup insanların arasında olduğu kadar bir çok düşünce farklılıkları mevcuttur; fakat genelde karşıtları daha düşük kapasiteye sahipken entellektüeller arasında daha aktif, zeki ve orijinal insanların daha çok sosyalizme temayül ettiği doğru gözükmektedir. Bu, bilhassa sosyalist fikirlerin süzülmesi safhasının ilk zamanlarında doğrudur; daha sonra, entellektüel çevrelerin dışında sosyalist kanaatleri açıkça söylemek hâlâ bir cesaret işi olmasına rağmen, entellektüeller arasında fikir baskısı çoğunlukla o kadar kuvvetli bir şekilde sosyalizm lehine olacaktır ki arkadaşlarının modern görüşler olarak kabul ettiklerine bir insanın katılmayarak karşı koyması için daha kuvvetli ve bağımsız olması gerekecektir. Meselâ, en zekî ve başarılı üniversite hocalarının bugün sosyalist olmaması pek muhtemel olmadığından, daha muhafazakâr siyasal görüşlere sahip olanların sıklıkla alelâde insanlar olduğundan, çok sayıda üniversite hocasını tanıyan hiç kimse (ve bu açıdan üniversite hocalarının çoğu muhtemelen uzmandan ziyade entellektüel olarak sınıflandırılmak zorundadır) habersiz kalamaz. Elbette bu bizatihâ daha genç nesilleri sosyalist kampa yönlendiren önemli bir faktördür.

Elbette sosyalist bunu sadece daha zeki insanların bugün sosyalist olmak zorunda olduğunun bir delili olarak kabul eder. Bu durumun başlıca sebebi muhtemelen şudur: Bugünkü toplum düzenini kabul eden fev-

kalâde kabiliyetli insanlara bir sürü başka nüfuz ve iktidar yolu açıkken, tatmin olmamış ve sevgisi azalmış kişiler için entellektüel kariyer, hem nüfuz hem de iktidar bakımından ideallerine ulaşmaya katkı yapacak istikbalî en parlak yoldur. Dahası, birinci sınıf kabiliyete sahip olan daha muhafazakâr eğilimli insanlar, genellikle sadece sevdikleri için entellektüel çalışmaları seçer (ve genellikle bu tercihin icap ettirdiği maddî karşılıklardan fedakârlık eder). Bunun sonunda onların kelimenin spesifik anlamıyla entellektüelden daha ziyade uzman akademisyen olması daha muhtemeldir. Öte yandan daha radikal görüşlü bir entellektüelin işi, amaç olmaktan daha çok bir araçtır, tamamen profesyonel entellektüelin kullandığı daha geniş nüfuz türüne götüren bir yoldur. Bu sebeple hakikat, muhtemelen, daha zeki insanların genellikle sosyalist olduğu değil, en akıllılar arasında sosyalist olanların daha yüksek bir oranda kendilerini modern toplumda kamuoyu üzerinde belirleyici etki kazandıran entellektüel uğraşlara adanmışlarıdır.³

Entellektüellerin profesyonel seçimi de onların genel ve soyut fikirlerde arz ettiği hâkim çıkarla yakından bağlantılıdır. Mevcut düzenin yavaş yavaş tekamül etmesini gaye edinen kişilerin daha pratik ve kısa dönemli mülahazalarından daha ziyade toplumun imkân dahilinde bütün olarak yeniden yapılandırılması hakkında yapılan spekülasyonlar, entellektüele zevkine göre bir yolculuk sunar.

³ Bununla ilgili diğer benzer bir fenomen şudur: Orijinal çalışma için gerekli birinci sınıf entelektüel kabiliyetin hakikaten Yahudi olmayanlar arasında Yahudi olanlar arasından daha nadir olduğuna inanmak için çok az sebep vardır. Bununla beraber, Yahudi soyundan insanların neredeyse her yerde bizim verdiğimiz anlamda orantısız olarak fikirlerin profesyonel yorumcuların safları demek olan çok sayıda entellektüel teşkil ettiğinden çok az şüphe duyulabilir. Bu, onların özel yeteneği olabilir ve bu, kesinlikle onların diğer alanlarda önelerine engeller koyan önyargıların olduğu ülkelerde sahip oldukları en önemli fırsattır.

Sosyalist düşünce, gençlere cazip gelmesini büyük ölçüde bilhassa düşsel karakterine borçludur; sırf ütopyacı düşünceye müptela olma cesareti bu bakımdan geleneksel liberalizmin ne yazık ki sahip olmadığı bir güç kaynağıdır. Bu farklılık sadece genel prensipler hakkında spekülasyon yapmanın, günlük hayatın gerçekleri hakkında daha fazla bilginin yükümsüz kıldığı kişilerin muhay-yileleriyle oynama imkânı sağladığı için değil, aynı zamanda herhangi bir sosyal düzenin rasyonel temelini anlama meşru arzusunu tatmin ettiği için sosyalizm lehine iş görür ve müspet iştiağın kullanılmasına fırsat tanır ki liberalizm büyük ölçüde büyük zaferlerini kazandıktan sonra bunun için çok az kapı bırakmıştır. Entellektüel, tam tavrıyla, pratik zorluklarla veya pratik detaylarla ilgilenmez. Onu cezbeden geniş vizyonlardır, planlı bir sistemin vadettiği bir bütün olarak sosyal düzenin görünüşte iyi fakat gerçekte yanlış bir şekilde idrak edilmesidir.

Entellektüellerin zevklerinin sosyalistlerin spekülasyonlarıyla daha iyi tatmin edilmesi gerçeğinin liberal geleneğe etkisi vahim olmuştur. Bir kere liberal programların temel talepleri karşılanmış gözükünce liberal düşünürler problemin ayrıntılarıyla ilgilenmeye koyulmuş, liberalizmin genel felsefesini geliştirmeyi ihmal etmiş ve sonuçta liberalizm genel spekülasyonlara fırsat tanıyan canlı bir mesele olmaktan çıkmıştır. Bu suretle, yaklaşık yarım yüzyıldan fazla apaçık bir sosyal kalkınma programı, gaye edinilen müstakbel bir toplum tasavvuru ve belli meseleler hakkında verilecek kararlara yol gösteren bir dizi genel prensip gibi şeyleri sadece sosyalistler önermiştir. Haklıysam, ideallerin tabiatlarında var olan çelişkiden muzdarip olması ve onları uygulamaya koyma teşebbüsünün beklediklerinden büsbütün farklı şeyler üretmesi gerekmesine rağmen, bu, onların değişim programlarının fiilî olarak siyasal

kurumların gelişmesini etkileyen tek program olduğu gerçeğini değiştirmez. Çünkü onların programı, büyük bir grubun sahip olduğu sosyal politika hakkında tek aşikâr genel felsefe olmuştur ve yeni problemlere dikkat çeken, yeni ufuklar açan tek sistem veya teori olması sebebiyle entellektüellerin muhayyilesine ilham vermede etkili olmuştur.

Bu dönemde toplumun fiilî olarak gelişmesi, çatışan ideallerin mücadelesi tarafından değil, sadece sosyalistlerin halka gösterdiği muhtemel bir gelecek toplum ideali ile mevcut durum arasındaki tezat tarafından belirlenmiştir. Diğer programların çok azı, kendini gerçek alternatiflerle teçhiz ederek sunmuştur. Onların çoğu, sadece daha uç sosyalizm türleriyle mevcut düzen arasında orta yol veya uzlaştırmalar olmuştur. Neredeyse herhangi bir sosyalist önerinin, gerçeğin her zaman uçlar arasında ortada olması gerektiğine mizaç itibarıyla kani olan “sağ-görülü” zihinlere makul görünmesi için bütün yapılması gereken, birilerinin yeteri kadar daha uç öneriler savunması olmuştur. Gidebileceğimiz tek yön olduğu, tek sorunun hareketin ne kadar hızlı ve ne ölçüde ileriye gideceği olduğu zannedilmiştir.

6

Sosyalist teorisyenlerin pozisyonu ile kelimenin eski anlamıyla liberal karşıtları arasındaki fark gösterilirse, sosyalizmin özellikle entellektüellere cazip gelmesinin spekülâtif karakterinden kaynaklandığının önemi daha da açık hale gelecektir. Bu mukayese aynı zamanda özgür toplumun temellerini zayıflatan entellektüel güçlerin yeterince anlaşılmasından çıkarılabilecek dersleri gösterir.

Popüler nüfuzla sahip liberal düşünöürlere kaybettiren temel handikapların şu gerçeklerle bağlantılı olması şayanı hayrettir: Sos-

yalizm filen gelinceye kadar liberal düşünöür halihazırdaki politikalar üzerinde kararları daha fazla doğrudan etkileme imkânına sahiptir ve bunun sonucu olarak o, sadece sosyalistlerin sahip olduğu bir kuvvet olan uzun vadeli spekülasyonların cazibesine kapılmamakla kalmamakta aynı zamanda ondan vazgeçmektedir. Çünkü böyle bir çabanın elde mevcut iyilikleri azaltması muhtemeldir. O, sahip olduğu pratik kararları etkileme gücünü, mevcut düzenin temsilcileriyle paralel durmasına borçludur. Eğer o kendini entellektüelleri cezbeden ve onlar vasıtasıyla gelişmeleri daha uzun dönemler etkileyebileceği bu tür spekülasyonlara adarsa, bu, itibarını tehlikeye atabilir. Olan gücüyle ağır basması için onun “pratik”, “makul” ve “gerçekçi” olması gerekir. O, acil meselelerle ilgilendiği müddetçe, bir noktaya kadar genel anlayışını paylaşan kimseler tarafından nüfuz, maddî başarı ve popülarite ile mükafatlandırılır. Fakat bu insanlar, entellektüel iklimi şekillendiren genel prensipler üzerine yapılan spekülasyonlara çok az saygı duyar. Hakikaten, o, ciddî olarak böylesi uzun vadeli spekülasyonlara müptela olduğu zaman, mevcut düzeni gaye edindiği özgür sistemle bir tutmak istemediği için, “bozuk” hatta yarı sosyalist şanını kazanmaya hazır hâle gelir.⁴

Buna rağmen o, genel spekülasyonlar istikametinde çabalarını sürdürürse, kanaatle-

⁴ Sosyalist olarak bir dereceye kadar ortodoks olmayan liberal çalışmanın böylesine kinamanın göze çarpan en son örneği, müteveffa Henry Simon'un *Economic Policy and Free Society* (1948)'si üzerine yapılan bazı yorumlar tarafından verilmiştir. Kitabın tümüyle hem fikir olmak gerekmez ve hatta içinde yapılan bazı önerileri özgür toplumla bağdaşmaz kabul edilebilir. Bununla beraber, bu çalışma problemimizle ilgili son zamanlarda yapılan en önemli katkı ve tam olarak temel meseleler hakkında başlatılması gereken tartışma türünde bir çalışma olarak takdir edilebilir. Önerilerine şiddetle karşı olan insanlar bile bu çalışmayı zamanımızın temel problemlerini açıkça ve cesaretle kamuya sunan bir katkı olarak memnuniyetle karşılamalıdır.

rinin çoğunu paylaşır görünen kişilerle yakın arkadaş olmanın güvenli olmadığını çok geçmeden anlayacak ve tek başına kalmaya doğru sürüklenecektir. Hakikaten, özgür toplumun daha da gelişmesi için gerekli felsefi temelleri geliştirmekten daha nankör bir iş halihazırda çok az bulunabilir. Bu işi yapan insanın mevcut düzenin çatısını kabul etmesi gerektiği için, bir çok spekülâtif görüşlü entellektüele o, sadece şeyleri mahcupca olduğu gibi savunan kimse olarak görünecektir. O aynı zamanda iş adamları tarafından beceriksiz teorisyen olarak dışarıda bırakılacaktır. O, dünyayı sadece “düşüncelerin bir arada kolaylıkla yerleştiği” yer olarak tanıyanlar için yeterince radikal değilken, sadece “mekânda fikir ayrılığının bir arada olmasının zor” olduğunu gören kişiler için çok radikaldir. O, iş adamlarının alabileceği türden desteklerden istifade ettiği zaman, kendi fikirlerini yaymada bağlı olduğu kişiler nazarında neredeyse kesin olarak itibarını düşürür. Aynı zamanda onun aşırılık veya mübalağalı sözlere benzeyen şeylerden azamî dikkatle imtina etmesi gerekir. Sosyalist teorisyenlerin en aptal önerilerle bile arkadaşları arasında itibarının sarsılmadığı bilinirken, eski moda liberal kendini uygulanamaz bir öneride bulumakla takbih edecektir. Entel-lectüeller için hâlâ yeterince spekülâtif ve maceracı değildir ve onun sosyal yapıda önermek zorunda olduğu değişimler ve ilerlemeler, entellektüelin daha az sınırlandırılmış muhayyilesinin kavradıkları ile mukayese edildiğinde sınırlı kalacaktır.

En azından özgürlüğün temel gereklerinin henüz kazanıldığı ve daha fazla ilerlemenin mukayeseli hususlarla ilgili olması gereken bir toplumda liberal program yeni bir icadın göz kamaştırıcılığına hiç sahip değildir. Böyle bir programın önermek zorunda olduğu ilerlemelerin anlaşılması, mevcut toplumun işleyişi hakkında ortalama bir

entel-lectüelin sahip olduğu bilgiden daha fazla bilgiye sahip olmayı gerektirir. Bu sebeple bu ilerlemeler hakkında yapılan tartışmalar, daha devrimci programlardan ziyade entel-lectüele çok az cazip gelen bir görünüş verilerek ve onun doğrudan muhalif olduğu unsurlar arz edilerek daha pratik seviyede ilerlemelidir. Hâlihazırdaki toplumun işleyişine en çok aşına olan kişiler, aynı zamanda, genellikle bu toplumun genel prensiplerde savunulabilir olmayan belli özelliklerinin korunmasıyla ilgilenir. Tamamen yeni bir gelecek düzen arayan ve yol göstermesi için teorisyenlere bakan kişilerin tersine mevcut düzene inanan insanların da, genellikle onu herhangi bir teorisyenden daha iyi anladıklarını düşünmesi ve bunun sonucu olarak kendilerine aşına olmayan ve teorik olan her ne varsa reddetmesi muhtemeldir.

Sistematik bir özgürlük politikası için samimî ve önyargısız destek bulmada zorluk çekmek, yeni bir şey değildir. Benim, yeni bir kitabımın girişine aldığım paragrafta, Lord Acton'un, uzun süre önce, nasıl “Bütün zamanlarda samimî özgürlük dostlarının az olduğunu ve özgürlüğün zaferinin azınlıklar sayesinde olduğunu, gayeleri kendilerinden farklı olan yardımcılarla ortaklık kurarak etkili olduğunu ve her zaman tehlikeli olan bu ortaklığın karşıtlara uygun muhalefet zemini vererek bazen felaketler getirdiğini.”⁵ tasvir etmesi aklıma geldi. Son zamanlarda yaşayan en seçkin Amerikan iktisatçılarından biri benzer bir tutumdan, kapitalist sistemin temel prensiplerine inanan kimselerin en önemli görevinin durmadan bu sistemi kapitalistlere karşı savunmak olması gerektiğinden yakınmıştır – hakikaten, Adam Smith'ten günümüze büyük liberal iktisatçılara bunun böyle olduğunu her zaman malûmdur -.

⁵ Lord Acton, *The History of Freedom*, London, 1922.

Samimî olarak kalbinde özgürlük gayesi olan pratikteki insanları, düşünce aleminde gelişmenin yönüne karar veren güçlerden ayıran en ciddi engel, teorik spekülasyona duydukları derin güvensizlik ve onların ortodoksluk eğilimidir. Bu, her şeyden daha fazla onlar ile kendini aynı gayeye adanmış ve yardımları o gayeye ulaşacaksa zarurî olan entel-lektüeller arasında neredeyse geçilemez bir engel yaratır. Bir sistemi kendini pratikte ispatladığı için savunan insanlar içinde bu eğilimin olması doğaldır, ama en çok ihtiyaç duyduğu destekten kendini mahrum bıraktığı için bu eğilimin sürdürülmesi vahimdir. Herhangi bir tür ortodoksluk, bir düşünce sisteminin nihaî olduğunu ve sorgusuz sualsiz bir bütün olarak kabul edilmesi gerektiği gibi bir tasavvur, hangi görüşten olursa olsun bütün entellektüellerin karşı çıkması gereken bir görüştür. İnsanlar hakkında sabit bir dizi fikre uygun düşme, onların “geçerliliği” veya bütün hususlarda onaylı görüşlere sahip olmada güvenilebilirliği ölçüsüne göre hüküm veren herhangi bir sistem, modern toplumda hiçbir fikir dizisinin etkisini onusuz sürdüremeyeceği destekten kendini mahrum bırakır. Kabul görmüş görüşleri eleştirmek, yeni yaygın görüşleri incelemek, yeni düşünceleri tecrübe etmek kabiliyeti, entellektüelle onusuz yaşamayacağı atmosferi yaratır. Bu hususiyetler için hiçbir imkân tanımayan bir gaye, entellektüelden destek alamaz ve bu münasebetle hizmetlerine güvenilen bizimki gibi herhangi bir toplumda mahkûm edilir.

7

Muhtemelen, bildiğimiz özgür bir toplum kendini yok eden güçleri içinde taşır. Bir kere özgürlüğe ulaşıncaya kıymeti bilinip değer verilmez olur ve böylece özgür toplumun temelini oluşturan fikirlerin özgürce gelişmesi, dayandığı temellerin imha edilmesini beraberinde getirir. Birleşik Devletler

gibi ülkelerde bugün gençler için özgürlük idealinin onu kaybetmenin ne demek olduğunu öğrenen ülkelerdekinden daha az hakikî cazibeye sahip olduğundan çok az şüphe duyulabilir. Diğer taraftan, Almanya’da ve diğer bazı yerlerde özgür toplumu hiç tanımayan genç insanlar için özgür bir toplum kurma işi, geçen yüzyıl boyunca ortaya çıkan herhangi bir sosyalist program kadar büyüleyici ve heyecan verici olabilir. Bir çok ziyaretçinin tecrübe etmiş olduğu gibi, Alman öğrenciler arasında liberal toplumla daha fazla ilgilenen ve hatta bu konuda çok gayretli dinleyicilerin olması ihtimali diğer Batı ülkelerinde aynısının olması ihtimalinden daha büyüktür. Aynı zamanda İngiltere’de de gençler arasında hakikî liberalizmin prensipleri konusunda kesinlikle birkaç yıl önce mevcut olmayan geniş bir ilgi yeni yeni ortaya çıkmaktadır.

Bu, özgürlüğe sadece kaybedildiği zaman değer verilir, özgürlük güçleri yeniden kuvvetini toplamadan önce dünyanın her yerinde sosyalist totaliterciliğin kara döneminden geçilmeli anlamına mı gelir? Öyle olabilir, ancak umarım böyle bir şeye gerek duyulmaz. Bununla beraber, sosyalizmin idealleri daha uzun dönemler boyunca kamu-yunu belirleyen kişileri cezbetmeye devam ettiği sürece, bu trend sürecektir. Eğer böyle bir gelişmeden imtina etmek istiyorsak, muhayyileleri cezbeden yeni bir liberal program önermeye muktedir olmamız gerekir. Özgür bir toplum kurmayı bir kere daha entellek-tüel bir serüven, bir cesaret işi yapmalıyız. Bizde olmayan şey, ne sadece şeyleri olduğu gibi savunma ne de sulandırılmış türden sosyalizm değil, liberal bir ütopyadır; (sendikalar dâhil) güçlerin çok şiddetle pratik olmayan hassasiyetlerini harcamayan ve kendini bugün için siyasal olarak mümkün gözüken şeylere hasretmeyen hakikî bir liberal radikalizmdir. İktidar ve nü-

fuzun albenisine karşı koymaya hazırlıklı ve erken gerçekleştirme ihtimali küçük olsa bile bir ideal için çalışmaya istekli insanlar olması gerekir. Serbest ticaret ve fırsat özgürlüğü hâlâ bir çok insanın muhayyilesini canlandıran idealler olabilir, fakat sadece "makul ticaret özgürlüğü", veya sadece "kontrollerin gevşetilmesi" ne entelektüel olarak hürmete değerdir ne de herhangi bir şevk ilham etmesi muhtemeldir.

Sosyalistlerin başarısından hakikî liberalerin öğrenmesi gereken temel ders şudur: Sosyalistlere entellektüellerin desteğini kazandıran, ütopyacı olma cesaretidir ve bu sebeple sadece son günlere kadar büsbütün uzak gözüken şeyleri günlük hayatta mümkün kılan, kamu üzerindeki nüfuzlarıdır. Sadece mevcut fikir durumunda uygulanabilir gözüken şeylerle münhasıran ilgilenen kişiler, sürekli, yönlendirmek için hiçbir şey yapmadıkları kamuoyunda meydana gelen

değişmelerin bir sonucu olarak bunun bile siyasal olarak uygulanamaz olduğunu tespit etmiştir. Özgür bir toplumun felsefi temellerini bir kere daha yaşayan bir mesele ve uygulanmasını en canlı zihinlerimizin yaratıcılık ve muhayyilesine meydan okuyan bir iş yapmaz isek, özgürlük ümidi hakikaten karanlıktır. Fakat, özünde liberalizmin markası olan fikirlerin gücüne inancı tekrar kazanırsak, mücadele kaybedilmeyecektir. Liberalizmin entellektüel olarak yeniden canlanması, dünyanın bir çok yerinde daha şimdiden başlamıştır. Bu vaktinde olacak mıdır?

*"The Intellectuals and Socialism", *University of Chicago Law Review*, vol. 16, no. 3, Spring 1949.

Çeviren: Mustafa Demirci

Kölelik Yolu

Friedrich A. Hayek

Yüzyılımıza damgasını vuran en büyük liberal düşünürler arasında Hayek, kuşkusuz, ilk akla gelen isimlerdendir. Elinizdeki kitap, düşünürün özgürlük savunusuna adanmış uzun entellektüel hayatının en çarpıcı ürünlerindedir.

Kölelik Yolu, son derece önemli bazı siyasal soruların cevaplarını aramaktadır.

Özgürlük nedir? Sosyalizm, faşizm ve diğer totaliter sistemler neden özgürlükle uzlaşmaz bir çelişki içindedirler? Birbirine karşıt görünen özgürlük aleytarı anlayışlar yoksa aynı kökten mi türemişlerdir? Sözelimi "nazizmin sosyalist kökleri" nelerdir? Özgürlük, geçici bir güvenlik uğruna feda edilebilir mi? Kollektivist ekonomi altında demokrasinin ve azınlık haklarının yaşama şansı var mıdır?

Ülkemizdeki egemen sol atmosferin uzun yıllar gündemine bile almadığı bu sorular Hayek'de, liberal siyasal düşünce geleneği içinde tutarlı bir biçimde açıklanıyor. Yine ülkemizde çokça konuşulan, şarkıları söylenen, ama Hayek'in sınıflamasıyla "sahte"si revaçta olan ve ona en uzak kesimlerce kullanılan özgürlüğün kötü kaderi, ancak J. S.

Mill'in *Özgürlük Üstüne*'siyle kıyaslanabilecek bu tür kitapların kendi dilimizde okunmasıyla değişebilecektir.

Çok-hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi

Kadir Cangızbay

Çok-hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi, ülkemizin önemli fikir adamlarından Kadir Cangızbay'ın çoğu daha önce yayınlanmış bazı makalelerini bir araya getirmektedir. Cangızbay bu makalelerinde dil, dilde sadeleşme, yabancı dilde eğitim, insan hakları, doğru anlaşılmalı laiklik, laiklik etiketini kullanarak yapılan çarpık laiklik yorumları ve bu tür yorumların açmazları gibi pek çok konuyla meşgul olmaktadır. Her makale, ilgilendiği konuda ya yeni açılımlar getirmekte ya da gözümüzden kaçan veya aklımıza gelmeyen, kimi zaman basit görünen, fakat çoğu defa sarsıcı ve hatta paradigma değiştirmeye zorlayıcı noktaları ortaya sermektedir. Düşünmeyi seven ve aykırı düşünceden korkmayanlara...

Hoşgörüne Bir Mektup

John Locke

Hoşgörü, insan toplumlarının kalıcı bir barış ve huzur ortamında yaşayabilmelerinin önşartıdır. Bu sadece bugün böyle değildir. Dün de böyleydi, yarın da böyle kalacaktır. Hoşgörünün iki temel alanı vardır. Birincisi toplumsal hoşgördür. Toplumsal hoşgörünün sosyolojik bir olgu olarak yerleşmesi zaman alır. Hoşgörünün ikinci boyutu siyasal alanla, daha doğrusu devletin toplumsal hayattaki yeriyle ilgilidir. Toplumlar hoşgörü probleminin doğmasına yol açan ve hoşgörünün çözmeye yöneldiği temel problemlerden biri insanların farklı dinlere veya aynı dinin değişik yorumlarına inanmalarından kaynaklanmaktadır. John Locke yaklaşık üçyüz yıl önce yazdığı bu denemesinde hoşgörü problemini, özellikle dini meseleler çerçevesinde, enine boyuna

Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji

Mustafa Erdoğan

Bu kitap, esas itibarıyla, Türkiye'nin demokrasi sorununu ele almaktadır. Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji ifadesi, bir bakıma, günümüz -Türk siyasal sisteminin açmazlarının konu başlıkları olarak da görülebilir. Bunların ve bu kitapta ele alınan diğer sorunların, ülkemizde özgürlükçü-demokratik bir sistemin yerleşmesi bakımından hayati öneme sahip konular olduklarında şüphe yoktur. Mustafa Erdoğan bu çerçevede özgürlükten adalete, barıştan insan haklarına, hukuktan egemenlik anlayışına kadar konuyla ilgili pek çok sorunu liberal bir bakış açısından irdelemekte ve çeşitli öneriler sunmaktadır. Bu haliyle kitap sosyal bilimler araştırmacılarına olduğu kadar, genel okuyucuya da hitap etmektedir.

liberal düşünce